

JOZEF KURIC

NÁHLEDY VYSOKOŠKOLSKÝCH ŠTUDENTOV NA ŽIADÚCE A NEŽIADÚCE VLASTNOSTI OSOBNOSTI DOSPELÉHO ČLOVEKA

ÚVOD

Jedným z mnohoznačných pojmov, ktorý upútava pozornosť spoločenských vied je osobnosť. Intenzívna pozornosť sa mu venuje už od devätnásteho storočia, no v oblasti psychologických vied zakotvil tento pojem dosť neskoro a psychológia osobnosti sa začala intenzívnejšie rozvíjať hodne neskoršie ako mnohé iné psychologické disciplíny.

V súvislosti s problémami, nastolenými vedeckotechnickou revolúciou a súčasnou etapou výstavby našej socialistickej spoločnosti vyvstáva aktuálny problém intenzívne rozvíjať marxistickú teóriu vývinu osobnosti a zodpovedať uspokojivo jednak na otázku o rozhodujúcich činiteľoch formovania osobnosti, jednak o možnostiach jej ďalšieho formovania, možných zmien a premien jej štruktúry nielen v detstve, dospievaní a adolescencii, ale i v rôznych štádiách dospelého veku a v starobe. V súvislosti s náročnými úlohami v našej materiálnej základni i kultúrnej nadstavbe nás formovanie osobnosti a charakteru človeka zaujíma práve z hľadiska ontogenetického, to jest z hľadiska celoživotného behu jednotlivca. Veď program, prijatý XV. zjazdom KSC stavia nové náročné úlohy vo výchove a vzdelaní pre všetky vekové kategórie našej spoločnosti. Stranícke materiály zdôrazňujú, že ani socialistickej uvedomenosť a zmeny vo vedomí ľudí, ani čínorodá práca pre našu vyspelú socialistickú spoločnosť sa nemôžu uskutočňovať automaticky, ale sú vždy výsledkom iniciatívy a vytrvalého úsilia vnášať socialistické mravné princípy do každodenného života. Teda predovšetkým dodržovanie stanovených zásad dáva konkrétny obsah a hodnotu osobnosti socialistického človeka.

V našom výskume sa zaoberáme na formovanie osobnosti dospelého socialistického človeka v podmienkach nášho súčasného života. Práca rieši dva problémy:

Po prvé hľadá odpoveď na otázku, ktoré vlastnosti osobnosti, resp. charakteru dospelého človeka sú považované za kladné a je treba ich pri formovaní osobnosti vytvárať a ktoré sú považované za záporné a treba sa ich zbavovať v zámerne navodzovaných procesoch seba výchovy, či seba-

regulácie osobnosti. Na takéto názory sme sa pýtali mladých vysokoškôľakov — kandidátov učiteľského povolania vo veku 18 a 21 rokov. Primerané odpovede od respondentov tohoto veku a odborného zamerania štúdia sme považovali za reálne, kritické a smerujúce k objektivite.

Po druhé sme vo výskume chceli zistiť, či sú medzi kandidátmi učiteľského štúdia v SSR, NDR a ZSSR rozdiely v ponímaní kladných a záporných vlastností osobnosti.

Zmyslom nášho výskumu je v úlohe predstavy žiadúcich a nežiadúcich vlastností ako regulátora sebatvorby osobnosti človeka, resp. i ako základu pre systematickú koncepciu výchovy resp. i prevýchovy dospelého človeka v snahe o jeho všestranný rozvoj. Hlbším zámerom práce teda je prispieť k empirickému stanoveniu programu a cieľov autoregulácie osobnosti na základe rozboru toho, čo si mladí ľudia uvedomujú ako žiaduce a nežiaduce vlastnosti osobnosti dospelých. Tento výskumný zámer možno označiť i ako zisťovanie ideálov optimálnej osobnosti, ako si ich kritický mladý človek predstavuje.

Hoci výskum vzorov a ideálov má dlhoročnú tradíciu a jeho históriu stručne uvádza napr. E. Nováková (1973), väčšinou ide o globálne zisťovanie na témy „Komu sa chceš podobáť?“, „Aký by si chcel (alebo nechcel) byť a prečo?“. Menej časté je už zisťovanie, aké žiaduce vlastnosti by bolo treba rozvíjať a akých sa zbavovať. V sociálne psychologickvej rovine obdobný výskum uskutočňoval A. Jurovský (1954), keď zisťoval, ktoré vlastnosti si človek uvedomuje u druhých ľudí ako kladné a záporné. U osobnosti učiteľa kladné a záporné vlastnosti zisťoval J. Štefanovič (1967), M. Benová (1972) a iní.

Zistenie žiadúcich a nežiadúcich vlastností osobnosti ako podnetov pre sebaformovanie osobnosti má svoj hlavný zmysel v tom, že ukazuje, čo mladí ľudia vo vyspelých socialistických štátoch považujú za ideál všestranne rozvitej osobnosti a čo naopak považujú za prežité, negatívne. A jestli je tento ideál optimálnej osobnosti formulovaný spontánne, potom nám ukazuje obraz vlastností, ktoré pôsobia ako regulátory procesu seba výchovy a ktoré sa musia stať východiskem pre zámerné formovanie osobnosti socialistického človeka v priebehu celej jeho ontogenézy.

VÝSKUMNÝ PROJEKT A METÓDA

V rokoch 1973 a 1974 sme počas študijných pobytov položili študentom vysokoškôľských učiteľských pripraviek v ZSSR (na Pedagogickom inštitúte K. D. Ušinského v Jaroslavlí), v NDR (na Filozofickej fakulte Univerzity Martina Luthera v Halle-Wittenbergu) a nakoniec u nás na Pedagogickej fakulte UK v Trnave dve otázky:

1. Ktoré povahové a charakterové vlastnosti sa vám u dospelých ľudí páčia a dospelí by sa mali snažiť ich u seba pestovať v procesoch seba výchovy?

2. Ktoré povahové a charakterové vlastnosti se vám u dospelých nepáčia a dospelí by sa mali snažiť zbavovať sa ich v procesoch seba výchovy?

Respondenti dostali čistý papier a odpovedali anonymne; vyslovene sme ich upozornili, že ich odpovede netreba uvádzať ve forme slohovej práce

alebo pojednania, ale voľným výpočtom vlastností. Zdôraznili sme vážnosť výskumu a požiadali respondentov o úprimné odpovede. V prípade, žeby odpovede nevyplývali z najvlastnejších názorov a mienky respondenta, nemusel elaborát odovzdať.

Zloženie a počty skúmanej vzorky z hľadiska národnosti a pohlavia uvádza tab. č. 1.

Tab. 1. Údaje o počte respondentov

Pohlavie	ZSSR	NDR	SSR	Spolu
Muži	41	68	84	193
Ženy	214	237	355	806
Spolu	255	305	439	999

Priemerný vek študentov, zaradených do výskumu bol 19 rokov, vekové rozpätie 18–21 rokov.

Zo spôsobu zisťovania údajov vyplýva, že ide o exploratívnu štúdiu, v ktorej nevychádzame z explicitných hypotéz a detailnej analýzy problému, ale naopak, snažíme sa získať taký materiál a tak ho analyzovať, aby sme mohli rozvíjať ďalšie výskumné koncepcie v oblasti cieľov a prostriedkov sebavýchovy.

Domnievame sa, že v oblasti tak komplexnej a doposiaľ tak málo exaktne prebádanej je tento postup žiadúci a umožní vymedziť presnejšie rámec želateľných výskumov v budúcnosti.

Ak má respondent menovať kladné či záporné povahové a charakterové vlastnosti, vybavuje si, čo podľa jeho skúseností alebo rôznych výrokov o ľuďoch vyjadruje charakteristické tendencie správaj sa v určitých situáciách určitým spôsobom, alebo ako hovorí L. S. Rubiňštejn (1959) realizuje „...schopnosť individua zákonite odpovedať na určité objektívne pôsobenia určitou psychickou činnosťou“.

Vzhľadom k tomu, že všetci naši respondenti boli vysokoškolskí študenti v prvom alebo druhom roku štúdia a k tomu navyše kandidáti učiteľskej profesie, bolo reálne predpokladať úplné pochopenie predložených otázok a písomné zodpovedanie na ne. Bolo to vidieť aj pri samotnom akte výskumu: po inštrukcii pracovali vždy spontánne a sústredene. Aj dodatočné rozhovory s respondentami po odovzdaní elaborátov svedčili o tom, že téma ich zaujala a radi na otázky zodpovedali. Dá sa preto predpokladať, že naši respondenti odpovedali podľa toho, čo cítili a podľa najvlastnejšej mienky považovali za kladné alebo záporné v osobnostnej determinácii ľudského jednania. Neštylizovali anonymné odpovede, ale zodpovedali heslovite, realizovali spontánne ich najvlastnejšie eticky a postoje podfarbené náhľady a mienky o pozitívnych a negatívnych vlastnostiach dospelých.

Formulácia „ktoré vlastnosti sa vám páčia alebo nepáčia“ posúva odpoveď respondenta do roviny zaujatia citového vzťahu k povahovým vlastnostiam a tým i uľahčuje vybavovanie, pretože si lepšie vybavujeme tie zážitky, postoje a obsahy, ktoré sú emočne podfarbené, čo sa konštatuje v každej príručke všeobecnej psychológie.

Vo výskumoch typu voľne tvorených odpovedí je vždy ťažkým metodologickým problémom, ako kategorizovať, klasifikovať a hodnotiť odpovede respondentov, či prisudzovať rôznu váhu odpovediam, uvádzaným na rôznych miestach, ako pracovať s rôznym počtom odpovedí u rôznych respondentov, čo podniknúť s odpoveďami, ktoré skôr opisujú správanie človeka, než výpočtom adjektívnych vlastností a pod. Na druhej strane takýto postup má zase aj svoje výhody, pretože umožňuje respondentovi vyjadriť sa úplne voľne, bez najmenších náznakov determinácie, ovplyvňovania predloženými štylizáciami otázok, kategórií, pojmov a hotových osobnostných vlastností.

Vzhľadom k exploratívnemu charakteru nášho výskumu sme prišli k najjednoduchšej frekvenčnej analýze odpovedí. To znamená, že sme zistili četnosť výskytu každej menovanej vlastnosti (pričom sme vždy synonymne vlastnosti zhrňovali do jednej skupiny) a potom sme porovnávali skupiny vlastností, patriacich do jednotlivých zložiek osobnosti.

VÝSLEDKY VÝSKUMU A DISKUSIA

Spracovanie získaných údajov prebiehalo vo dvoch etapách. Najprv sme vytvorili kategorizáciu vlastností, ktoré jednotliví respondenti uvádzali ako odpovede na otázky, potom sme prišli k analýze rozdielov vo výskute jednotlivých kategórií podľa pohlavia a národnosti, resp. štátnej príslušnosti. Najnáročnejšou činnosťou v rámci spracovania údajov bolo rozhodnutie, aké kategórie vlastností vytvoriť a podľa čoho ich triediť a zaraďovať. Postup, ktorý sme zvolili, včítane výsledných analýz, popisujeme v ďalšom texte.

1. Kategorizácia vlastností

Kategorizácia vlastností, ktoré respondenti uvádzali bola podmienená najprv vytvorením zoznamu žiadúcich a nežiadúcich vlastností osobnosti. Na tabuľkách č. 2a a 2b uvádzame zoznam častí vlastností, ktoré sa vyskytovali u 100 a viac respondentov.

Na prvých troch miestach sa v poradí kladných i záporných vlastností vyskytujú vlastnosti morálne-charakterové, ktoré vôbec v prvej desiatke vlastností výrazne dominujú. Na prvom mieste sa v inventári kladných vlastností objavuje mravná poctivosť, vyjadrovaná ako pravdivosť, úprimnosť, priamosť, to znamená, že má svoj aspekt vzťahu k poznaniu, k veciam i k ľuďom; medzi zápornými vlastnosťami je uvádzaný pravý opak – nepoctivosť, podlosť, zákernosť a i.

Z praktických dôvodov sme za rozhodli kategorizovať uvádzané vlastnosti – ako sme to už uviedli vyššie – podľa základných zložiek osob-

Tab. 2a. Kladné vlastnosti osobnosti, vyskytujúce sa 100 a viac rás

Pora- die	Vlastnosti	Počet údajov
1.	priamosť, pravdivosť, otvorenosť, úprimnosť, pravdovravnosť	718
2.	čestnosť	579
3.	pracovitosť, svedomitosť, usilovnosť	556
4.	kolektívizmus, družnosť, spoločenskosť, priateľstvo, solidárnosť, svornosť, schopnosť spolupracovať	520
5.	pozornosť, ohľaduplnosť, diskretnosť, galantnosť, slušnosť, jemnosť, taktnosť, citlivosť	442
6.	polit. vyspelosť, uvedomelosť, kom. svetonázor, vernosť ideálom socializmu	359
7.	ochota, pripravenosť pomôcť, obetavosť	305
8.	zodpovednosť, cit povinnosti	285
9.	sebakritičnosť	268
10.	objektívnosť, nezaujatosť, spravodlivosť, netolerantnosť k zlu	237
11.	trepezlivosť, vytrvalosť, húževnatosť, dosiahnutie vytýčeného cieľa	213
12.	vlastenectvo	199
13.	sila vôle	184
14.	skromnosť, prostota, jednoduchosť, nenáročnosť	180
15.	zásadovosť, principiálnosť, neovplyvniteľnosť, stálosť názorov	172
16.	kritičnosť — správna	168
17.	láska, úcta k ľuďom, okoliu, deťom, rodine, navzájom	163
18.	sebadôvera, zdravé sebavedomie, sebaistota	159
19.	sebaovládanie, sebakontrola, sebadiscip., zdržanlivosť	143
20.	smelosť, odvaha, nebojácnosť	134
21.	presnosť, dôkladnosť, dôslednosť, pedant. precíznosť	132
22, 5.	cieľavedomosť	128
22, 5.	humánnosť, altruizmus	128
24.	optimizmus	114
25, 5.	dobrosrdečnosť, dobroprajnosť, štedrosť, pohostinstvo, žičlivosť	113
25, 5.	pohotovosť, pružnosť, reagovania, chápania, umenie orientovať sa, inteligencia, rozumnosť, múdrosť, um, logičnosť, intelekt	113
27.	rozhodnosť	110
28, 5.	porozumenie pre mladých, uznávanie mladých, pomoc mladým	109
28, 5.	vzájomné pochopenie, porozumenie	109
30.	učenie, vzdelávanie, vedychtivosť, rozširovanie vlastného obzoru	108
		† 148

nosti, ako sú najčastejšie rozlišované v psychologických prácach o osobnosti.

Ako prvú sme vytvorili kategóriu morálne-charakterových vlastností, do ktorej sme zaradili vlastnosti, vyjadrujúce kvality vedeckého svetonázoru, vzťah k hodnotám, vzťah k sebe, vôľové rysy.

Do druhej kategórie sme zaradili spoločenské vlastnosti, v ktorých sa odrážajú medziľudské vzťahy, sociálna stránka osobnosti.

V tretej kategórii sú zahrnuté vlastnosti temperamentu, chápaného ako súhrn vlastností ľudskej prirodzenosti, dynamiky osobnosti a i.

Štvrtú skupinu tvoria schopnosti a inteligencia, chápané v zmysle determinant výtonnosti človeka.

Tab. 2b. Záporné vlastnosti osobnosti, vyskytujúce sa 100 a viac rás

Pora- die	Vlastnosti	Počet údajov
1.	podlosť, zákernosť, nečesťnosť, nepoctivosť, podvádzanie, pokrytectvo, bezcharakternosť, pretváarka, faloš, úlisnosť	912
2.	egoizmus	638
3.	pýcha, namyslenosť, povášenosť, prílišné sebavedomie, veľikášstvo, chvastónstvo, neskrornosť	443
4.	hrubosť, krutosť, surovosť, tvrdosť, arogancia, grobiánstvo, brutálnosť, tyranstvo, násilensťvo, nefudskosť, bezcitnosť, agresivnosť	340
5.	lenivosť, povaľačstvo, pohodlnosť	263
6.	lož, cigánstvo, klamstvo	239
7.	chamtivosť, lakomstvo, prospech, zisťnosť, mamonár.	232
8.	lahostajnosť, indiferentnosť, flegmaticnosť, nezájum, nevšímavosť	212
9.	flákačstvo, lajdáctvo, nedbalosť, neporiadnosť, fluktuanstvo	187
10.	slabošťstvo, nedostatok vôle, váhavosť, nerozhodnosť, kompromisy	166
11.	pesimizmus, malomyseľnosť, skepsa, zatrpkosť	162
12.	nespravedlivosť, neobjektívnosť, zaujatosť, jednostranosť, nekriticnosť	152
13.	lahkomyseľnosť, nezodpovednosť	139
14.	závisť	138
15, 5.	zbabelosť	126
15, 5.	bezočovosť, drzosť, nevychovanosť, (asociál. vzťah)	126
17.	individualizmus, nekollegiálnosť, nekollektivnosť, neprispôsobivosť	116
18.	klebetanie, ohováranie	110
19.	podlízovanie, pochlebovanie, päťolízáčstvo	109
20.	ponížovanie, opovrhovanie druhými, podceňovanie, seznávanie mladých, odsudzovanie, nenávisť	106
21.	robiť sa lepším	100
		5 016

Piatu triedu kategórií tvorí kultúrnosť správania sa človeka, v ktorom sa manifestujú i jeho záujmy a zameranosť.

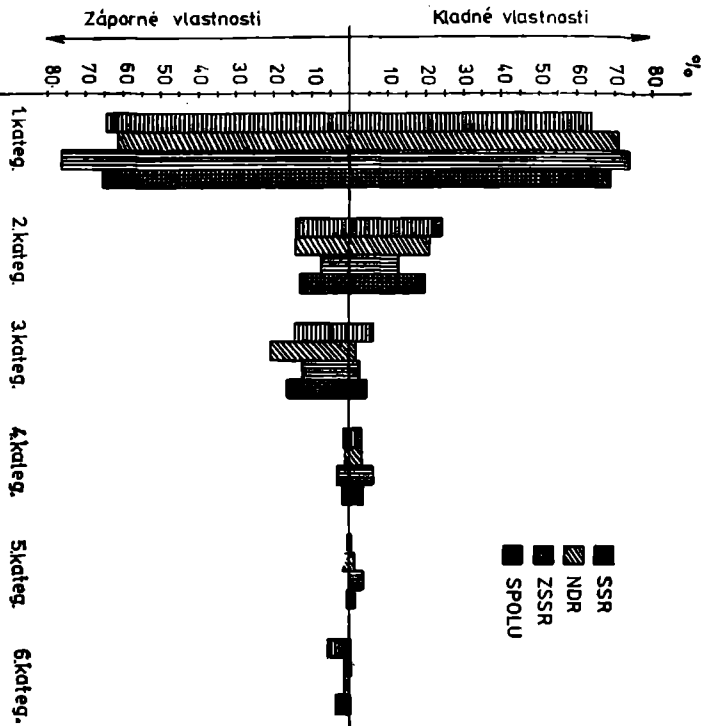
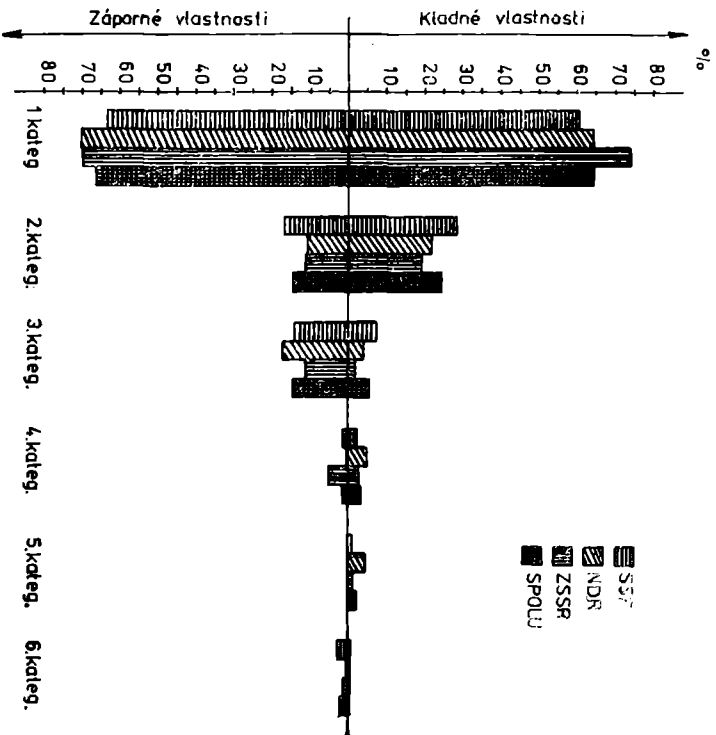
A konečne poslednú kategóriu tvorí „Iné“. Sem sme zaradili rôzne vlastnosti, ktoré sa vymykali z predchádzajúcich kategórií a dotýkajú sa postavenia človeka vo svete, jeho životného programu a perspektív. Sem sme zaradili vlastnosti, ako: abstinencia — narkománia, vedeckosť — rozumkárenie, zdravý telesný život — špatná životospráva, ďalej odovzdávanie životných skúseností mladším a i.

Četnosť menovaných vlastností v jednotlivých kategóriách uvádza tabuľka 3a — kladné vlastnosti — a 3b — záporné vlastnosti.

Pohľad na tabuľky 3a a 3b a na obr. č. 1, 2 a 3 nám názorne ukazuje, že študenti vo všetkých troch skúmaných socialistických štátoch výrazne častejšie uvádzajú vlastnosti morálno-charakterové a spoločenské (cca 90 % všetkých menovaných vlastností). U záporných vlastností sú rovnako najčastejšie menované vlastnosti morálno-charakterové, no na druhom a treťom mieste v podstate rovnocenné vlastnosti spoločenské a temperamentové.

Už táto jednoduchá percentová kvantifikácia ukazuje, že zatiaľ čo

Obr. č. 1

Obr. č. 2

Tab. 3a. Kladné vlastnosti osobnosti, uvádzané respondentami zo SSR, NDR a ZSSR

	SSR						NDR					
	Muži		Ženy		Spolu		Muži		Ženy		Spolu	
	počet údajov	%	počet údajov	%	počet údajov	%	počet údajov	%	počet údajov	%	počet údajov	%
1. Charakterové (mrav. vlastn.)	390	64,25	2294	60,88	2684	61,35	415	71,68	1522	64,46	1937	65,88
2. Spoločenské vlastnosti	149	24,55	1064	28,24	1213	27,72	123	21,24	519	21,98	642	21,84
3. Povaha temperament	42	6,92	276	7,33	318	7,27	11	1,90	92	3,90	103	3,50
4. Schopnosti	20	3,30	91	2,41	111	2,54	19	3,28	118	5,00	137	4,66
5. Kultúrnosť človeka	5	0,82	36	0,95	41	0,94	8	1,38	103	4,36	111	3,78
6. Iné	1	0,16	7	0,19	8	0,18	3	0,51	7	0,30	10	0,34
Spolu	607	100,00	3768	100,00	4375	100,00	579	100,00	2361	100,00	2940	100,00

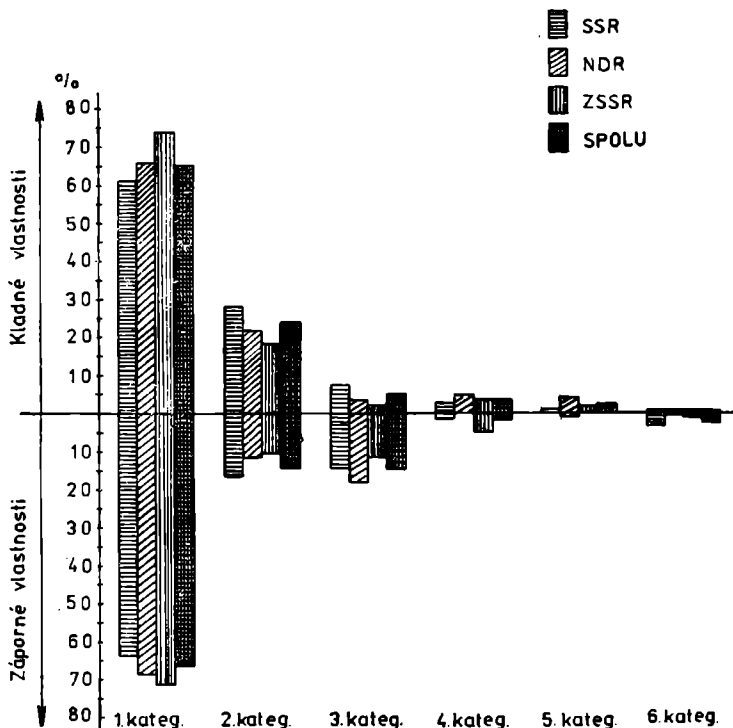
Tab. 3b. Záporné vlastnosti osobnosti, uvádzané respondentami zo SSR, NDR a ZSSR

	SSR						NDR					
	Muži		Ženy		Spolu		Muži		Ženy		Spolu	
	počet údajov	%	počet údajov	%	počet údajov	%	počet údajov	%	počet údajov	%	počet údajov	%
1. Charakterové (mrav. vlastn.)	393	64,11	2391	63,83	2784	63,87	231	61,27	1126	70,51	1357	68,74
2. Spoločenské vlastnosti	86	14,03	643	17,16	729	16,73	53	14,06	176	11,02	229	11,60
3. Povaha — temperament	89	14,52	540	14,42	629	14,43	78	20,69	278	17,41	356	18,03
4. Schopnosti	9	1,47	60	1,60	69	1,58	4	1,06	4	0,25	8	0,41
5. Kultúrnosť človeka	2	0,33	2	0,05	4	0,09	7	1,86	1	0,06	8	0,41
6. Iné	34	5,54	110	2,94	144	3,30	4	1,06	12	0,75	16	0,81
Spolu	613	100,00	3746	100,00	4359	100,00	377	100,00	1597	100,00	1974	100,00

ZSSR						SPOLU					
Muži		Ženy		Spolu		Muži		Ženy		Spolu	
počet údajov	%	počet údajov	%	počet údajov	%	počet údajov	%	počet údajov	%	počet údajov	%
214	74,05	1144	74,00	1358	74,00	1019	69,08	4960	64,52	5979	65,35
38	13,15	295	19,08	333	18,15	310	21,02	1878	24,47	2188	23,91
8	2,77	27	1,75	35	1,91	61	4,14	395	5,15	456	4,98
18	6,23	46	2,97	64	3,49	57	3,86	255	3,32	312	3,41
11	3,80	22	1,42	33	1,80	24	1,63	161	2,10	185	2,02
—	—	12	0,78	12	0,65	4	0,27	26	0,34	30	0,33
289	100,00	1546	100,00	1835	100,00	1475	100,00	7675	100,00	9150	100,00

ZSSR						SPOLU					
Muži		Ženy		Spolu		Muži		Ženy		Spolu	
počet údajov	%	počet údajov	%	počet údajov	%	počet údajov	%	počet údajov	%	počet údajov	%
140	76,50	678	70,41	818	71,38	764	65,13	4195	66,52	4959	66,3
13	7,11	110	11,42	123	10,73	152	12,96	929	14,73	1081	14,45
22	12,02	110	11,42	132	11,52	189	16,11	928	14,72	1117	14,93
6	3,28	53	5,50	59	5,15	19	1,61	117	1,86	136	1,82
—	—	—	—	—	—	9	0,77	3	0,05	12	0,16
2	1,09	12	1,25	14	1,22	40	3,41	134	2,12	174	2,33
√183	100,00	963	100,00	1146	100,00	1173	100,00	6306	100,00	7479	100,00

v ideále človeka prevažuje ako podnet pre sebaformovanie (sebavýchovu) osobnosti obraz mravnej dokonalosti a spoločnosti, zbavovať sa chce človek nielen nežiadúcich mravných črt, ale i nežiadúcich vzťahov k druhým a na rovnakej úrovni i „slabostí svojej prirodzenosti“, nežiadúcich kvalít dynamiky osobnosti, ktoré môžu byť prekážkou k celkovej kladnej orientácii osobnosti (na prvých piatich miestach sa v kategórii „temperament“ vyskytujú: ľahostajnosť, pesimizmus, podráždenosť, nepružnosť a predpojatosť, pasivita — teda syndróm vlastností, ktoré sú nespornou prekážkou pozitívneho rastu osobnosti a jeho smerovania ku kompetencii).

Obr. č. 3

Tabuľky 4a a 4b uvádzajú po päť najpočetnejších kladných a záporných vlastností (okrem 6. kategórie „Iné“). Tento zoznam je syntetický, bez rozlišovania pôvodu a pohlavia respondentov, pretože v jednotlivých vlastnostiach na prvých miestach respondenti odpovedali zhodne. Z výpočtu vlastností je pozoruhodné, že v každej kategórii figurujú medzi pozitívnymi tie vlastnosti, ktoré socialistická spoločnosť vytyčuje ako najdôležitejšie v profile socialistickej všestrannej osobnosti. Ak odhliadneme od možného vplyvu vysokoškolskej výchovy a výuky študentov učiteľstva, svedčí toto zistenie o vysokej citlivosti študentov na pozitívne osobnostné hodnoty. Rovnako tiež uvádzané negatívne vlastnosti sú obrazom toho

Tab. 4a. Zoznam piatich najpočetnejších kladných vlastností každej skupiny

- I. Charakterové (mravné) vlastnosti
 1. priamosť, pravdivosť, otvorenosť, uprimnosť, pravdovravnosť
 2. čestnosť
 3. pracovitnosť, svedomitnosť, usilovnosť
 4. politická vyspelosť, uvedomelosť, komunistický svetonázor, vernosť
 5. zodpovednosť, cit povinnosti
- II. Spoločenské vlastnosti
 1. kolektivismus, družnosť, spoločenskosť, priateľstvo
 2. pozornosť, ohľaduplnosť, diskretnosť, galantnosť, slušnosť, jemnosť, taktnosť, citlivosť, zdvorilosť, kultúra správania
 3. ochota, pripravenosť pomôcť, obetavosť
 4. láska, úcta k ľuďom, okoliu, rodine, navzájom
 5. humánnosť, altruizmus
- III. Temperament
 1. optimizmus
 2. zmysel pre humor, veselosť, vtipnosť, duchaplnosť
 3. rozvážnosť, uvážené konanie, chladnokrvnosť
 4. vyrovnanosť, duševná rovnováha
 5. prirodzenosť, nenútenosť, spontánnosť (láska k životu)
- IV. Schopnosť, inteligencia
 1. pohotovosť, pružnosť reagovania, chápania, umenie orientovať sa, inteligencia, rozumnosť, um, múdrosť, logičnosť, intelekt
 2. učenie, vzdelávanie, vedychtivosť, rozširovanie vlastného obzoru
 3. tvorivosť, vynaliezavosť, dôvtip, originalita
 4. konkrétnosť, vecnosť
 5. odbornosť
- V. Kultúrnosť človeka
 1. kultúrne záujmy (hudba, umenie ...)
 2. hygiena, čistotnosť, upravenosť zovňajška
 3. vzťah k hudbe, literatúre, umeniu, prírode
 4. kultúrnosť
 5. cit pre krásu, estetické cítenie

Tab. 4b. Soznam piatich najpočetnejších záporných vlastností každej skupiny

- I. Charakterové (mravné) vlastnosti
 1. podlosť, zákernosť, nečestnosť, nepoctivosť, podvádzanie, pokrytectvo, bezcharakternosť, pretváranka, faloš, úlisnosť
 2. egoizmus
 3. pýcha, namyslenosť, povýšenosť, prílišné sebavedomie, veľikášstvo, chvastúnstvo, neskromnosť
 4. lenivosť, povaľáčstvo, pohodlnosť
 5. lož, cigánstvo, klamstvo
- II. Spoločenské vlastnosti
 1. hrubosť, krutosť, surovosť, tvrdosť, arogancia, grobiánstvo, brutálnosť, tyranstvo, násilnosť, neludskosť, bezcitnosť, agresivnosť
 2. bezočivosť, drzosť, nevychovanosť (asociálny vzťah)
 3. individualizmus, nekolegiálnosť, nekolektívnosť, neprispôsobivosť
 4. ponižovanie, opovrhovanie druhými, podceňovanie, zaznávanie mladých, odsuzovanie, nenávisť
 5. nepozornosť, neúcta k ľuďom, nezdvorilosť, indiskretnosť, dotieravosť, neaktosť

III. Temperament

1. ľahostajnosť, indiferentnosť, flegmatickosť, nezájum, nevšimavosť
2. pesimismus, malomyseľnosť, skepsa, zatrpkosť
3. výbušnosť, podráždenosť, prchkosť, prudkosť, hnevľivosť, nervozita, besnenie, zúrivosť
4. konzervativismus, nepružnosť, skostnatenosť, staromódnosť, predpojatosť mienky
- 5 pasivita

IV. Schopnosti — inteligencia

1. povrchnosť, šablónovitosť myslenia, frázerstvo, plytkosť, malichernosť
2. hlúposť, tuposť, obmedzenosť, nevedomosť, naivita, (profesionálna tuposť), primitivizmus, barbarstvo
3. neobratnosť
4. neodbornosť

V. Kultúrnosť

1. nekultúrnosť
2. málo estetického ctenia
3. podceňovanie vzdelávania
4. zlý vzťah k prírode

najzápornejšieho, s čím človek usilujúci sa o osobnostnú zrelosť musí bojovať, čo chce a musí zo svojej osobnosti eliminovať. Sú tu uvádzané vlastnosti, brzdiace naväzovanie produktívnych vzťahov k úlohám života, k druhým ľuďom, sú tu uvádzané temperamentové vlastnosti, sťažujúce optimálnu adaptáciu a svedčiace o značnej nevyrovnanosti osobnosti. O zmysle pre opravdivú bohatosť osobnosti svedčí i to, že medzi pozitívnymi vlastnosťami je uvádzaný cit pre krásu a medzi negatívnymi málo estetického ctenia.

Zistené vlastnosti poukazujú na to, že mládež premýšľala o žiadúcom osobnostnom profile a o nedostatkoch osobnosti, vidí potrebu sebazdokonaľovania človeka podľa socialistických etických noriem a jej názor je teda v podstate zhodný s analýzami psychológov (pozri napr. N. D. Levitov, 1956, A. A. Smirnov, 1975).

2. Porovnanie vlastností podľa pohlavia a štátnej príslušnosti respondentov

Pohľad na tabuľku početnosti údajov jednotlivých kategórií kladných vlastností (tab. 5a), zisťujeme, že muži uvádzajú viacej morálno-charakterových vlastností, ženy zase viacej sociálno-vzťahových vlastností. Chí kvadrát test potvrdzuje štatisticky priekazný rozdiel rozloženia kategórie vlastností mužov a žien na 0,01 %nej hladine významnosti. Tento výsledok je v súlade s názormi diferencálnej psychológie na rozvinutejšie sociálne ctenie žien (pozri J. Lancová, J. Trnka, 1929).

V početnosti jednotlivých kategórií záporných vlastností (tab. 5b) není takmer percentového rozdielu, napriek tomu však mierne prevažuje odmietanie negatívnych sociálnych vlastností ženami a temperamentových vlastností mužmi. I tu ukazuje chí kvadrát test na 1 %nej hladine významnosti, že tento rozdiel nie je náhodný, ale že môže vyplývať z rozdielného pohlavia. Opäť sa môžeme odvolať na vyššiu sociálnu citľivosť

Tab. 5a. Kladné vlastnosti

	Muži	Ženy	Spolu
1. kateg.	1 019	4 960	5 979
2. kateg.	310	1 878	2 188
3. kateg.	61	395	456
4. kateg.	57	255	312
5. kateg.	24	161	185
6. kateg.	4	26	30
	1 475	7 675	9 150

Tab. 5b. Záporné vlastnosti

	Muži	Ženy	Spolu
1. kateg.	764	4 195	4 959
2. kateg.	152	929	1 081
3. kateg.	189	928	1 117
4. kateg.	19	117	136
5. kateg.	9	3	12
6. kateg.	40	134	174
	1 173	6 306	7 479

žien a väčšiu zainteresovanosť mužov záležitosťami dynamiky správania, pokiaľ sa jedná o vlastnosti, ktoré optimálnej dynamike bránia.

Z tab. 6a môžeme ďalej zistiť (zvlášť, keď konfrontujeme získané početnosti s teoretickými) v ktorých kategóriách vlastností sa líšia príslušníci jednotlivých štátov. Na prvý pohľad je jasné, že sovietski študenti uvádzajú najviac morálno-charakterových vlastností, slovenski najviac sociálno-vzťahových a temperamentových (ktoré sú u sovietskych študentov veľmi málo zastúpené), u nemeckých študentov sa vyskytuje najviac vlastností kultúrnosti človeka. Závislosť medzi štátnou príslušnosťou respondentov a početnosťou jednotlivých kategórií sa ukazuje ako štatisticky priekazná na 0,1⁰/₀-nej hladine významnosti a to v naznačenom smere.

Tab. 6b nás informuje o závislosti početnosti jednotlivých kategórií záporných vlastností a štátnou príslušnosťou respondentov. Rozloženie početnosti štatisticky priekazne naznačuje (na hladine 0,01), že sovietski študenti najviac odmietajú záporné morálno-charakterové vlastnosti, slovenski študenti sú zvýšene citliví na záporné sociálne vlastnosti, nemeckí na temperamentové. Sovietski študenti ďalej výrazne odmietajú nežiadúce vlastnosti výkonové.

Vzhľadom k tomu, že nemáme dostatok výskumných podkladov pre transkultúrne zrovnávanie a interpretáciu, môžeme si dovoliť len hypoteticky predpokladať, že tieto rozdiely sú výrazom rozdielov vo výchovnom dôraze, čo nemá znamenať, že to, čo nie je zdôrazňované, je podceňované. Môžeme teda povedať, že pre slovenských študentov je dominantnou osobnosťou sociálna sféra, pre sovietskych morálny charakter a intelekt, pre nemecké kultúra správania a temperament.

ZHRNUTIE A ZÁVERY

V tejto exploratívnej štúdií sme analyzovali náhľady vysokoškolských študentov učiteľstva v SSR, NDR a ZSSR na žiadúce a nežiadúce vlastnosti osobnosti dospelého človeka. Štúdiá ukazuje, že vysokoškolskí študenti všetkých troch skúmaných štátnych príslušností považujú vo výchove a sebvýchove osobnosti za najdôležitejšie vlastnosti morálno-charakterové (výchova k poctivosti, uvedomelosti, pracovitosti a zodpovednosti, na druhej strane zbavovanie sa podlosti, egoizmu, pýchy, pohodlnosti), ďalej sociálno-vzťahové (láska a úcta k ľuďom, altruizmus, slušnosť, ochota pomôcť, na druhej strane boj s hrubosťou, ponižovaním, bezohľadnosťou, individualizmom, netaktnosťou), ďalej temperamentové kvality (optimizmus, zmysel pre humor, vyrovnanosť, na druhej strane boj s pesimizmom, pasivitou, ľahostajnosťou, podráždenosťou, nepružnosťou) a konečne kvality intelektové (vedyčtivosť, múdrosť, tvorivosť, na druhej strane boj s hlúposťou, povrchnosťou, neodbornosťou) a kultivovanosť správania (estetické cítenie, upravenosť zovňajšku a boj s nekultúrnosťou všetkého druhu).

Výskum ďalej ukázal, že u žien prevládajú ako ideál vlastnosti sociálne, u mužov morálno-charakterové vlastnosti. Ako predmet kritiky a úsilia zbavovať sa nežiadúcich vlastností u žien prevládajú nevhodné sociálne vlastnosti, u mužov sú najviac odsudzované vlastnosti, ktoré prekážajú optimálnej dynamike správania.

Zo zrovnania transkultúrneho vyplýva, že slovenskí študenti viacej

Tab. 6a. Kladné vlastnosti

	SSR	NDR	ZSSR	Spolu
1. kateg.	2 684	1 937	1 358	5 979
2. kateg.	1 213	642	333	2 188
3. kateg.	318	103	35	456
4. kateg.	111	137	64	312
5. kateg.	41	111	33	185
6. kateg.	8	10	12	30
	4 375	2 940	1 835	9 150

Tab. 6b. Záporné vlastnosti

	SSR	NDR	ZSSR	Spolu
1. kateg.	2 784	1 357	818	4 959
2. kateg.	729	229	123	1 081
3. kateg.	629	356	132	1 117
4. kateg.	69	8	59	136
5. kateg.	4	8	—	12
6. kateg.	144	16	14	174
	4 359	1 974	1 146	7 479

akcentujú sociálne vlastnosti, sovietski študenti morálno-charakterové vlastnosti a nemeckí študenti vlastnosti kultúry a dynamiky správania.

Vyvstáva nám nakoniec otázka, k čomu môžu slúžiť získané poznatky o pozitívnych a negatívnych vlastnostiach osobnosti dospelého človeka. Adekvátne môžeme na položenú otázku odpovedať vtedy, keď si predovšetkým uvedomíme aktuálnosť cieľavedomého formovania osobnosti súčasného dospelého socialistického človeka, o čom sme sa už zmienili v úvode tejto štúdie. Veď je všeobecne známe, že vedeckotechnický pokrok kladie mimoriadne nároky na tvorivé schopnosti ľudí všetkých vekových kategórií. Je to podmienené rastúcou intelektualizáciou práce, ktorá vyžaduje nielen rozvíjanie intelektuálnej, ale aj morálnej stránky osobnosti, jej regulačnej a autoregulačnej schopnosti, nutnosti vedieť sa orientovať a nachádzať východiská z rozporných a neraz až protirečivých tendencií. Vystupujú tu teda do popredia výrazne požiadavky na ustávičné zvyšovanie psychickej a charakterovej zdatnosti človeka. Tu si musíme ďalej uvedomiť, že osobnosť dospelého človeka nie je raz prevzdy daná, že je to, takpovediac, otvorený systém, že je nutné aj na jednotlivých štádiách života dospelého človeka získavať nové a nové poznatky, učiť sa, prispôbovať svoju osobnosť meniacim sa životným podmienkam, ale na druhej strane aj zasahovať do prostredia a meniť ho v prospech samotného človeka. Takto v socialistických podmienkach dochádza k jednoznačnému potvrdeniu správnosti marxistického učenia o historicky sa meniacej osobnosti človeka a o tom, že formovanie všestranne a harmónicky rozvitej ľudskej osobnosti vyplýva zo samotnej humanistickej podstaty socializmu a komunizmu; len socializmus a komunizmus môžu vytvoriť takéto podmienky a majú záujem o mravný rozvoj osobnosti každého svojho jednotlivca.

Treba si však uvedomiť, že sebaregulácia osobnosti človeka je rovnako dôležitý faktor ako samotná jeho výchova. A tak ako správna výchova je proces cieľavedomý, plánovitý a zámerný, tak podobnú charakteristiku musí mať aj sebvýchova: tu taktiež nutno počítať s cieľavedomosťou, zámernosťou a pánovitosťou, vytrvalým vôľovým úsilím pestovať v seba žiaduce morálno-charakterové vlastnosti a potláčať negatívne vlastnosti, nezlučiteľné s morálnym ideálom socialistického človeka.

Než však k takémuto sebvýchovnému, či sebaregulačnému procesu dojde, musí mu predchádzať proces sebakritiky, sebapoznávania a sebahodnotenia. Musí tu teda dochádzať k reflexii človeka, zameranej na svoju vlastnú osobnosť a len ňou môže byť podmienená vlastná sebvýchova. A k takejto sebareflexii môžu slúžiť práve poznatky z nášho výskumu. V nich sa môže človek vidieť ako v akomsi zrkadlení: poznáva svoje pozitívne vlastnosti, ktoré treba udržiavať, iné zase, ktoré treba upevňovať a nakoniec poznáva i vlastnosti negatívne, ktorých sa treba zbavovať a zlé sklony, ktorým treba vypovedať dlhotrvajúci, permanentný boj.

Psychológov a pedagógov tu čaká úloha vypracovať metodiku výchovy a sebvýchovy osobnosti na rôznych štádiách dospelého veku, ktorý je relatívne slabo prebádaný, hoci je mimoriadne významný. Oprávnené poznamenáva B. G. Anaňjev (1971), že z hľadiska psychologického poznania sa na „periférii“ ocitli práve tie fázy ľudského života, ktoré sú najproduktívnejšie, najtvorivejšie a sociálne najaktívnejšie.

LITERATÚRA

- Anaňjev, B. G.: Štruktúra vývinu psychofyziologických funkcií dospelého človeka. In: Vozrastnaja psihologija vzroslych I. Leningrad 1971.
- Benová, M.: Kladné a záporné vlastnosti učitele z hlediska žáků, studentů a učitelů. In: Osobnost učitele a učení, Universita Karlova Praha 1972.
- Hiebsch, H.: Sociálnopsychologické základy formovania osobnosti, Bratislava 1978.
- Jurovský, A.: Vlastnosti osobnosti v kladných a záporných reakciách druhých ľudí. SPFFBU, III, 1, B, č. 2, Brno 1954.
- Lancová, J., Trnka, T.: Psychologie ženy. Praha 1929.
- Levitov, N. D.: Psychologie charakteru. Bratislava, SPN 1956.
- Löwe, H.: Úvod do psychologie učení dospělých, SPN Praha 1977.
- Nováková, E.: Vzory a ideály dospívající české mládeže, Čs. psych. XVII, 1973, č. 1, 54–63.
- Rubínštejn, S. L.: Princípy a cesty rozvoja psychológie. Bratislava, SPN 1963 (orig. 1959).
- Smirnov, A. A.: Sovětský člověk, Praha, Svoboda 1975.
- Štefanovič, J.: Psychológia vzťahu medzi učiteľom a žiakom – 2. vyd. SPN Bratislava 1967.

ВЗГЛЯДЫ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ НА ЖЕЛАТЕЛЬНЫЕ И НЕЖЕЛАТЕЛЬНЫЕ СВОЙСТВА ЛИЧНОСТИ ВЗРОСЛОГО

В исследовании анализируется взгляд студентов педагогических вузов в СССР (г. Ярославль), ГДР (г. Калле) и в ЧССР (г. Трнава) на необходимые и отрицательные качества, присущие личности взрослого человека. Данная исследовательская работа показывает, что студенты всех трех вузов названных государств очень важной морально-характерной чертой в области воспитания и самовоспитания личности считают честность, сознательность, трудолюбие, ответственность и т. д., с одной стороны, и, с другой — избавление от таких отрицательных свойств, как полнота, эгоизм, высокомерие, избалованность и др. На второе место студенты ставили черты, относящиеся к области социальных отношений: любовь и уважение к людям, альтруизм, вежливость, стремление помочь другому и др., с одной стороны, и, с другой, — борьба с грубостью, унижением, бесцеремонностью, индивидуализмом, не тактичностью. Затем на третье место были поставлены качества, относящиеся к области темперамента: оптимизм, чувство юмора, уравновешенность и др., с одной стороны, и, с другой, — борьба с пессимизмом, пассивностью, равнодушием, раздраженностью, отсутствием гибкости и т. д. На четвертое место были поставлены качества, относящиеся к области интеллекта: любознательность, мудрость, творчество, с одной стороны, и, с другой, — борьба с глупостью, поверхностным отношением к вещам, дилетантством. И наконец культура поведения, эстетичность чувств, опрятность внешности с одной стороны, и, с другой стороны, борьба с бескультурьем любого вида.

Исследование затем показало, что у женщин первое место занимают свойства социальные, как наиболее идеальные, а у мужчин — морально-нравственные. При характеристике отрицательных черт женщины на первое место ставят свойства человека, относящиеся к социальной области, а мужчины — те качества, которые препятствуют оптимальной динамике поведения.

С позиций межкультурного сравнения вытекает, что словацкие студенты больше внимания уделяют социальным качествам, советские студенты — морально-нравственным, а немецкие студенты — свойствам, относящимся к области культуры и динамики поведения.

В заключении исследования намечаются возможности использования приобретенных сведений в целях сознательного регулирования и саморегулирования развития личности социалистического человека в процессе его зрелости. В данной части исследования подчеркивается мысль о том, что личность взрослого человека не есть нечто раз и навсегда данное, но что это открытая система и что на отдельных этапах развития необходимо добиваться новых познаний, учиться, приспосабливать свою личность к изменяющимся жизненным условиям, но, с другой стороны, необходимо также и вмешиваться в жизнь и изменять ее на пользу человека, который в социалистическом и коммунистическом обществе имеет все возможности для полного развития.

DIE MEINUNGEN DER HOCHSCHULSTUDENTEN AUF ERWÜNSCHTE SOWIE UNERWÜNSCHTE EIGENSCHAFTEN DER PERSÖNLICHKEIT DER ERWACHSENEN MENSCHEN

In der Studie werden die Ansichten der Studenten der Pädagogischen Hochschulen in der UdSSR (aus Jaroslavl), in der DDR (aus Halle) und in der ČSSR (aus Trnava) auf die erwünschten und unerwünschten Eigenschaften der Persönlichkeit eines erwachsenen Menschen hin analysiert. Diese explorative Studie weist darauf hin, daß die Hochschulstudenten aller drei untersuchten Staatsangehörigkeiten in der Erziehung und Selbsterziehung die größte Bedeutung einerseits moralischen und Charaktereigenschaften zuschreiben (der Ehrlichkeit, einem hochentwickelten Bewußtsein, der Arbeitseinstellung, Gewissenhaftigkeit u. a. — andererseits weisen sie auf die Beseitigung von Niederträchtigkeit, Egoismus, Bequemlichkeit u. a. hin). An zweiter Stelle führen sie soziale Eigenschaften an (die Liebe und Achtung zu den Menschen, den Altruismus, Takt, die Hilfsbereitschaft u. a. — im Gegensatz dazu wird der Kampf gegen Grobheit, Erniedrigungen, Rücksichtslosigkeit, Individualismus, Taktlosigkeit usw. angeführt). An dritter Stelle sind es Qualitäten des Temperaments (Optimismus, Sinn für Humor, Ausgeglichenheit u. a. — andererseits der Kampf gegen Pessimismus, Passivität, Gleichgültigkeit, Gereiztheit, geistige Unbeweglichkeit u. a.). An vierter Stelle handelte es sich um Qualitäten des Intellekts (Wissensdrang, Klugheit, Schöpferkraft — andererseits der Kampf gegen Dummheit, Oberflächlichkeit, Dilletantismus). Schließlich führten die Studenten auch ihre Ansichten zum Kultivierten Benehmen und Auftreten der Persönlichkeit an (sie erwähnten das ästhetische Gefühl, das gepflegte Äußere und andererseits den Kampf gegen jede Art von Kulturlosigkeit).

Die Untersuchung deutete ferner darauf hin, daß bei Frauen vor allen sozialen Eigenschaften als Ideal dominieren, bei Männern eher Eigenschaften, die sich auf die Moral oder den Charakter beziehen. Bei der Beseitigung von negativen Eigenschaften bei Frauen handelt es sich überwiegend um soziale Eigenschaften, bei Männern um Eigenschaften, die bei einer optimalen Dynamik des Verhaltens störend wirken.

Aus dem transkulturellen Vergleich ergibt sich, daß die slowakischen Studenten mehr soziale Eigenschaften akzentuieren, sowjetische Studenten mehr Bedeutung den moralischen und Charaktereigenschaften zuschreiben und die Studenten der DDR Eigenschaften betonen, die mit dem kulturellen und dynamischen Verhalten zusammenhängen.

Zum Abschluß der Studie werden die Anwendungsmöglichkeiten der erreichten Ergebnisse bei der zielbewußten Regulierung und Selbstregulierung der Entfaltung der Persönlichkeit des sozialistischen Menschen in der Stadien des Erwachsenenalters angedeutet. Es wird dabei der Gedanke hervorgehoben, daß die Persönlichkeit des erwachsenen Menschen nicht ein für allemal fixiert ist, daß sie ein offenes System darstellt und daß es notwendig ist, in den einzelnen Stadien neuen Erkenntnisse zu erwerben, zu lernen, und seine Persönlichkeit den sich ändernden Bedingungen anzupassen; aber andererseits besteht auch die Notwendigkeit, in die Umwelt einzugreifen und sie zugunsten des Menschen zu verändern, der sich als Mensch nur im Sozialismus und Kommunismus voll entfalten kann.